

FORUM EDUKACYJNE

LIGHT

Il. Canva

Forum Edukacyjne Light

Elektroniczny Magazyn
CRE WŁ w Sieradzu

Czasopismo można pobrać
ze strony www.cresieradz.edu.pl
w formacie PDF.

Licencja: CC BY-NC-ND 3.0 PL
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

Wydawca

CRE WŁ w Sieradzu
ul. 3 Maja 7
98-200 Sieradz
Tel. 43 822 36 91,
43 822 52 15

TEMAT NUMERU

**Profilaktyka przemocy
rówieśniczej.
Zdrowie psychiczne dzieci
i młodzieży, wsparcie
w kryzysach psychicznych.**

Zespół redakcyjny

dr Violetta Florkiewicz
Anna Guć
Olga Jaworska
Ewa Ruszkowska
Anna Zalewska

AI – Wierny towarzysz czy fałszywy przyjaciel nauczyciela w profilaktyce i reakcji na objawy przemocy wobec rówieśników z niepełnosprawnością

DR VIOLETTA FLORKIEWICZ
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

STRESZCZENIE: Artykuł analizuje rolę sztucznej inteligencji (AI) w profilaktyce i reagowaniu na objawy przemocy kolegów wobec swoich rówieśników z różnymi rodzajami niepełnosprawności, zastanawiając się, czy AI jest „wiernym towarzyszem” nauczyciela, czy „fałszywym przyjacielem”. Autorka porównuje odpowiedzi generowane przez AI w różnych typach zapytań: otwartych, symulujących rolę specjalisty, kontekstowych i porównawczych. Wyniki pokazują, że AI dostarcza logiczne, uporządkowane i systematyczne wskazówki, ale rzadko wykracza poza schematyczne rekomendacje i ogólne strategie. W przypadku indywidualnych sytuacji ucznia, takich jak różne typy niepełnosprawności i formy agresji rówieśniczej, AI oferuje tabele i propozycje działań, lecz nie zastępuje ludzkiego doświadczenia ani nie uwzględnia subtelności relacji w klasie. Analiza podkreśla konieczność krytycznego podejścia nauczycieli, którzy powinni traktować AI jako wsparcie, a nie gotową receptę. Współpraca nauczyciela i psychologa pozostaje kluczowa dla skutecznej profilaktyki wobec przemocy. Artykuł kończy refleksja, że AI ma potencjał wspierania edukacji, ale wymaga świadomego i etycznego jej użycia.

Wstęp

Współczesna szkoła stoi przed wyzwaniem, których skala i charakter uległy głębokiej przemianie. Przemoc rówieśnicza wobec kolegów z niepełnosprawnością – zarówno w tradycyjnej, jak i cyfrowej odsłonie – wymaga nowych narzędzi interwencji i profilaktyki. W odpowiedzi na wspomniane potrzeby coraz częściej sięgamy po wsparcie sztucznej inteligencji. Jednak, czy AI rzeczywiście jest wiernym towarzyszem nauczyciela, czy może niesie ryzyko stania się lingwistycznym „fałszywym przyjacielem”? Celem artykułu jest krytyczna analiza potencjału i ograniczeń AI w profilaktyce wobec przemocy w środowisku uczniowskim, szczególnie w kontekście kolegów z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

1. Pojęcie fałszywego przyjaciela w językoznawstwie

Fałszywi przyjaciele (ang. false friends) to wyrazy

w dwóch językach, które brzmią lub wyglądają podobnie, lecz mają inne znaczenie, co może prowadzić do poważnych nieporozumień. Przykładami mogą być polskie „ewentualnie” i angielskie „eventually” – choć brzmią znajomo, oznaczają odpowiednio „ewentualnie” (być może) i „ostatecznie”. W kontekście komunikacji człowieka z AI, powyższe pojęcie nabiera nowego wymiaru. Odpowiedzi generowane przez sztuczną inteligencję mogą wydawać się poprawne i profesjonalne, ale czasem kryją w sobie uproszczenia lub błędy wynikające z algorytmicznej interpretacji zapytań – właśnie jak lingwistyczny fałszywy przyjaciel.

2. Komunikacja z AI: specyfika formułowania zapytań

Umiejętność zadawania zapytań kierowanych do sztucznej inteligencji stanowi specyficzną nową formę komunikacji, która wymaga od nauczycieli wypracowania nowych kompetencji. W ramach przeprowadzonego eksperymentu sprawdzano szerokość perspektywy oraz głębię merytoryczną ujmowania tematyki przemocy szkolnej w procesie generowania odpowiedzi przez AI.

Zapytanie / zachęta / prompt to instrukcja, która określa, co AI ma zrobić. Może być bardzo krótka („Napisz wiersz o wiosnie”) lub rozbudowana („Przygotuj analizę porównawczą dwóch systemów edukacyjnych pod kątem wsparcia uczniów z niepełnosprawnością”). W przypadku modeli językowych (np. ChatGPT, Copilot) promptem jest każde pytanie lub polecenie wpisane przez użytkownika. Od jakości i precyzji zapytania zależy, jak trafna i użyteczna będzie odpowiedź AI.

3. Analiza odpowiedzi AI

Odpowiedzi wygenerowane przez AI cechowały się zróżnicowaną jakością, która była ściśle zależna od zastosowanej techniki zapytania. Poniżej przedstawiono szczegółowy opis podobieństw i różnic w uzyskiwanych odpowiedziach, wynikających z charakteru zadanych pytań.

3.1. Pytania otwarte (np. Model 4P)

W przypadku pytań ogólnych, otwartych – takich jak „Jakie są trzy skuteczne sposoby wsparcia ucznia szkoły średniej po doświadczeniu cyberprzemocy?” – AI wykazywało szeroką perspektywę i prezentowało wieloaspektowe, przekrojowe odpowiedzi. Generowane treści obejmowały zarówno wsparcie emocjonalne, środowiskowe, jak i edukacyjne, bazując na ogólnie dostępnych schematach postępowania oraz najlepszych praktykach. Cechą wspólną takich odpowiedzi była przejrzysta struktura, gotowe do zastosowania wskazówki oraz brak pogłębienia w kontekście indywidualnej sytuacji ucznia.

3.2. Pytania „z techniki roli” (symulacja specjalisty)

Kiedy pytanie zakładało przyjęcie określonej roli, np. psychologa szkolnego z doświadczeniem, odpowiedzi AI stawały się bardziej szczegółowe i zniuansowane. AI stosowało język specjalistyczny, zwracało uwagę na mechanizmy wsparcia dostosowane do kompetencji danej osoby (np. różnicowanie pomiędzy wsparciem emocjonalnym, prowadzeniem terapii, a interwencją środowiskową). Odpowiedzi te często uwzględniały konkretne techniki pracy, takie jak walidacja emocji, strategię radzenia sobie ze stresem czy organizacja grup wsparcia. Mimo to, struktura wypowiedzi nadal pozostawała schematyczna, a personalizacja była ograniczona do ogólnych rekomendacji, wynikających z przyjętej roli.

3.3. Pytania kontekstowe (osadzone w sytuacji ucznia)

Pytania kontekstowe, odwołujące się do konkretnych objawów lub sytuacji, np. opis ucznia wykazującego objawy izolacji po cyberprzemocy, skutkowało odpowiedziami AI bardziej skupionymi na indywidualizacji wsparcia. AI proponowało działania dostosowane do problemu: stopniowe włączanie do życia klasy, regularne rozmowy w bezpiecznej przestrzeni, angażowanie rodziny i specjalistów. Mimo że porady były bardziej szczegółowe i dostosowane do specyficznych potrzeb, to jednak AI nadal operowało na poziomie schematów i rekomendacji ogólnych, a niekiedy powieliało elementy pojawiające się w odpowiedziach do innych technik zapytania.

3.4. Pytania porównawcze

W przypadku próśb o porównanie ról (np. nauczyciela i psychologa), AI generowało tabele lub listy z jasno rozgraniczonymi kompetencjami, zadaniami i zakresem interwencji. Odpowiedzi te cechowały się przejrzystością i systematyzacją wiedzy, lecz bywały uproszczone. Rzadziej pojawiały się pogłębione refleksje dotyczące współpracy międzyrolowej czy niuansów relacji interpersonalnych w środowisku edukacyjnym. AI świetnie radziło sobie z klasyfikacją funkcji, ale słabiej z oddaniem dynamiki i złożoności szkolnych interakcji.

3.5. Podobieństwa niezależnie od techniki

Bez względu na wybraną technikę, odpowiedzi AI charakteryzowała logika, przejrzystość struktury oraz powtarzalność pewnych fraz i motywów (np. znaczenie wsparcia emocjonalnego, rola rozmowy indywidualnej, angażowanie środowiska szkolnego i rodzinnego). Wynika to ze sposobu, w jaki modele językowe uczą się na bazie szerokiego zbioru danych, w którym często powracają te same, sprawdzone wzorce postępowania.

3.6. Różnice zależne od techniki zapytania

Największe różnice widoczne były w zakresach szczegółowości, personalizacji i głębi rekomendacji. Im bardziej pytanie zakładało kontekst lub symulację roli, tym bardziej AI starało się dopasować styl wypowiedzi i zakres porad. Jednakże, nawet przy pytaniach silnie kontekstowych, odpowiedzi AI rzadko wykroczyły poza ogólne strategie i nie uwzględniały niuansów indywidualnej sytuacji ucznia czy dynamiki relacji w klasie.

Podsumowując, choć AI sprawnie porusza się po formalnych schematach wsparcia, nauczyciel musi zachować krytyczną uważność, by nie traktować tych rekomendacji, jako jedynej i ostatecznej recepty. Tylko doświadczony człowiek jest w stanie dostrzec subtelne potrzeby ucznia i dostosować działania do realnej sytuacji.

4. Przykład odpowiedzi AI na postawiony problem

Zapytanie: Czy rodzaj agresji w szkolnej grupie rówieśniczej jest uzależniony od rodzaju niepełnosprawności ucznia dysfunkcyjnego?

Il. Canva

Tabela 1 **Odpowiedzi AI*** - Rodzaje agresji w zależności od typu niepełnosprawności ucznia oraz możliwe strategie interwencji dla nauczyciela.

Typ niepełnosprawności	Przykłady agresji/nietolerancji	Strategie interwencji wychowawczej
Fizyczna (ograniczenia ruchowe, poruszanie się na wózku, o kulach)	<ul style="list-style-type: none"> - Popychanie lub przesuwanie sprzętu - Wyśmiewanie sposobu poruszania się („kulawy”, „wolny”) - Wykluczanie z zajęć sportowych 	<ul style="list-style-type: none"> - Zapewnienie bezpiecznej przestrzeni ruchowej - Integracja w aktywnościach grupowych z uwzględnieniem możliwości ucznia - Edukacja klasy o różnorodności sprawności fizycznej
Intelektualna (szczególnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym)	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie błędów lub odpowiedzi - Ignorowanie w zadaniach grupowych - Cyberprzemoc (memy lub żarty z umiejętności) 	<ul style="list-style-type: none"> - Włączanie ucznia w zadania dostosowane do jego możliwości - Budowanie pozytywnych doświadczeń sukcesu - Prowadzenie zajęć rozwijających empatię i współpracę
Sensoryczna (osoby słabowidzące lub niewidome, słabosłyszące lub niesłyszące)	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie sposobu komunikacji lub gestów - Pomijanie przy udzielaniu instrukcji - Ignorowanie w rozmowach 	<ul style="list-style-type: none"> - Zapewnienie jasnych instrukcji i wsparcia komunikacyjnego (napisy, gesty, pomoc asystenta) - Edukacja rówieśników o potrzebach sensorycznych - Wzmacnianie integracji w grupie poprzez wspólne zadania
Zaburzenia ze spektrum autyzmu	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie „dziwnych” zachowań lub manier - Izolowanie z powodu odmiennych reakcji - Prowokowanie do reakcji emocjonalnej 	<ul style="list-style-type: none"> - Tworzenie bezpiecznej rutyny i przewidywalnych sytuacji w klasie - Edukacja rówieśników o różnorodności zachowań społecznych - Stopniowe włączanie ucznia w grupowe projekty, wsparcie mentora lub starszego ucznia

Uwagi praktyczne dla nauczyciela

1. Interwencja powinna być **indywidualnie dopasowana** do potrzeb i sytuacji, w jakiej znajduje się uczeń, a często również do jego rodzaju niepełnosprawności.
2. Kluczowym jest **monitorowanie reakcji ucznia i rówieśników**, aby przeciwdziałać eskalacji agresji.
3. Edukacja klasy powinna obejmować **empatię, różnorodność i bezpieczeństwo**, aby zmniejszać stereotypy i nietolerancję.

*Modele językowe AI: Copilot, ChatGPT

Tabela 2 Porównanie działań, które powinni pojąć nauczyciele i psycholodzy w sytuacji pojawienia się nietolerancji (agresji) wobec rówieśników z różnymi rodzajami niepełnosprawności

Typ niepełnosprawności	Przykłady agresji/nietolerancji	Rola nauczyciela	Rola psychologa
Fizyczna (ograniczenia ruchowe, poruszanie się na wózku, o kulach)	<ul style="list-style-type: none"> - Popychanie lub przesuwanie sprzętu - Wyśmiewanie sposobu poruszania się („kulawy”, „wolny”) - Wykluczanie z zajęć sportowych 	<ul style="list-style-type: none"> - Zapewnienie fizycznego bezpieczeństwa w klasie i na boisku, organizacja zajęć integracyjnych dostosowanych do możliwości ruchowych ucznia, zajęcia edukacyjne o różnorodności sprawności fizycznej 	<ul style="list-style-type: none"> - Praca nad emocjami ucznia, rozwijanie poczucia własnej wartości i pewności siebie, doradztwo dla nauczyciela w zakresie strategii integracyjnych
Intelektualna (szczególnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym)	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie błędów lub odpowiedzi - Ignorowanie w zadaniach grupowych - Cyberprzemoc (memy lub żarty z umiejętności) 	<ul style="list-style-type: none"> - Dostosowanie zadań i oczekiwań / wymagań edukacyjnych do możliwości ucznia, włączanie w aktywności grupowe, szczególnie do pełnienia ról, które są możliwe mimo bardzo niskiego potencjału intelektualnego, edukacja rówieśników w kontekście specyfiki potrzeb osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wsparcie emocjonalne i terapeutyczne, nauka radzenia sobie ze stresem i frustracją, współpraca z nauczycielem przy planowaniu zadań edukacyjnych
Sensoryczna (osoby słabowidzące lub niewidome, słabosłyszące lub niesłyszące)	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie sposobu komunikacji lub gestów - Pomijanie przy udzielaniu instrukcji - Ignorowanie w rozmowach 	<ul style="list-style-type: none"> - Zapewnienie dostępnych instrukcji (napisy, gesty, wsparcie asystenta), uwzględnianie potrzeb sensorycznych przy zadaniach grupowych - Edukacja rówieśników o specyficznych potrzebach i funkcjonowaniu osób z określonymi rodzajami niepełnosprawności 	<ul style="list-style-type: none"> - Wsparcie adaptacyjne: strategie komunikacji, rozumienia środowiska, wzmacnianie poczucia bezpieczeństwa i doradztwo dla nauczyciela w zakresie indywidualizacji wsparcia
Zaburzenia ze spektrum autyzmu	<ul style="list-style-type: none"> - Wyśmiewanie „dziwnych” zachowań lub manier - Izolowanie z powodu odmiennych reakcji - Prowokowanie do reakcji emocjonalnej 	<ul style="list-style-type: none"> - Tworzenie przewidywalnej i bezpiecznej struktury zajęć - Stopniowe włączanie ucznia w projekty grupowe, edukacja rówieśników o różnorodności zachowań społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> - Indywidualne wsparcie w zakresie regulacji emocji i interakcji społecznych, nauka strategii radzenia sobie w relacjach społecznych

Kluczowe wnioski

Nauczyciel odpowiada przede wszystkim za bezpieczeństwo, integrację w klasie i codzienny kontakt z rówieśnikami.

Psycholog działa w sferze emocjonalnej i terapeutycznej, wspiera adaptację ucznia, doradza nauczycielowi w indywidualizacji metod i przeciwdziałaniu wykluczeniu.

Skuteczna ochrona ucznia wymaga współpracy obu ról, uwzględniającej typ niepełnosprawności i charakter agresji.

5. Porównanie interwencji nauczyciela i psychologa na podstawie odpowiedzi AI

Analiza odpowiedzi AI wskazywała na wyraźne rozróżnienie ról nauczyciela i psychologa. Nauczyciel jawił się głównie jako osoba pierwszego kontaktu – obserwator codziennych zachowań uczniów, inicjator działań profilaktycznych i budowniczy bezpiecznego klimatu w klasie. Psycholog natomiast występował jako specjalista prowadzący głębszą pracę terapeutyczną, zajmujący się diagnozą skutków przemocy i wsparciem emocjonalnym. AI potrafiło poprawnie opisać zadania obu ról, jednak w praktycznych rekomendacjach często pomijało subtelności współdziałania, koncentrację na budowaniu relacji czy indywidualizacji wsparcia.

Il. Canva

Il. Canva

Podsumowanie - AI jako wierny towarzysz czy fałszywy przyjaciel?

Zarówno wyniki eksperymentu, jak i analiza treści wskazują, że AI może być wartościowym sojusznikiem w pracy nauczyciela, oferując szybki dostęp do wiedzy, podpowiedzi proceduralne i narzędzia do diagnozy sytuacji trudnych. Niemniej jednak, automatyzacja wsparcia wychowawczego niesie duże ryzyko uproszczeń, nadinterpretacji czy pomyłek wynikających z algorytmicznego przetwarzania informacji. Stąd AI, podobnie jak lingwistyczny fałszywy przyjaciel, wymaga od nauczyciela krytycznej refleksji i czujności, by uniknąć ślepego zawierzenia w generowane odpowiedzi.

Jak zmaksymalizować szansę na zdrowe życie, satysfakcję z pełnionej roli nauczyciela i pozwolić uczniowi rozwijać się? Kilka kroków do silnych relacji i dobrego klimatu szkoły.

EWA RUSZKOWSKA
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

Krok I - poznawaj siebie

Na naszą stabilność wpływają: znajomość NASZYCH potrzeb, reagowanie na nie, ustalanie priorytetów, rozpoznanie swoich talentów. To pozwala nam wchodzić w relacje z drugim człowiekiem z pewnym bagażem, ale i skupieniem na tym, co mamy, co nas wyróżnia i pozwoleniem sobie na to. Kiedy dopuszczamy tę wiedzę do siebie, możemy też przyjąć ucznia z jego potrzebami i możliwościami, które danego dnia przynosi ze sobą do szkoły. Co ja uważam za ważne? O jest wartością w moim życiu? Żeby się dowiedzieć, możesz skorzystać z poniższego ćwiczenia. Ćwiczenie "piramida wartości" to sposób na ułożenie i uporządkowanie osobistych wartości, który polega na umieszczeniu ich w hierarchii, od najważniejszych na górze do najmniej ważnych na dole. Może być wykonane indywidualnie lub w grupach, na przykład poprzez wypisywanie wartości na karteczkach samoprzylepnych i umieszczanie ich na narysowanej piramidzie. Istnieją różne warianty tego ćwiczenia, a przykład grupowanie wartości według sfer życia (np. duchowe, zawodowe, społeczne) lub skupienie się na wybraniu tylko kilku kluczowych wartości, które kierują naszymi decyzjami.

Jak wykonać ćwiczenie piramida wartości?

- 1: Sporządź listę wartości. Wypisz wszystkie wartości, które są dla Ciebie ważne (np. zdrowie, miłość, rodzina, rozwój, wolność, uczciwość). Określ wcześniej liczbę wartości lub pisz przez określony odcinek czasu.
- 2: Pogrupuj wartości. Podziel wartości na mniejsze grupy, np. według sfer życia: duchowe, zawodowe, społeczne, osobiste.
- 3: Stwórz piramidę. Narysuj piramidę lub przygotuj duży arkusz papieru.
- 4: Wybierz 10 najważniejszych wartości. Spośród wszystkich wartości wybierz dziesięć, które są dla Ciebie kluczowe.
- 5: Ustal hierarchię. Umieść 10 wybranych wartości w piramidzie w odpowiedniej kolejności, od najważniejszej na szczycie do najmniej ważnej na dole.

6: Omów wyniki. Porównaj swoje wartości z wartościami innych osób, aby zrozumieć, jak różnice w hierarchii wartości mogą wpływać na decyzje i zachowania.

Krok II - Prostota w relacjach

Nie zawsze w relacji trzeba mieć rację. Ważna jest sama relacja z drugą osobą. Zgadzasz się z tym? W kontakcie z uczniem, rodzicem, kolegą, wyrażaj zainteresowanie rozmówcą prostymi pytaniami. Szczerymi pytaniami, pytając na przykład: Czego Pani się obawia /Ty obawiasz się najbardziej? Co jest w tym najważniejszego? Co słysząc? Co zajmuje Cię teraz najbardziej? Czy to jest w tej chwili najistotniejsze? Drugi człowiek, mały i duży, może „mieć inaczej niż my”. Wysłuchaj, zanim ocenisz. Czasem wystarczy chwila zatrzymania i krótka rozmowa. Z dopytaniem, wyjaśnieniem, obniżonym tonem głosu.

Krok III - Budowanie życzliwych relacji

Buduj swoją moc przez życzliwą relację ze sobą – wtedy masz poczucie, że masz wpływ na różne elementy życia: sen, różne formy aktywności fizycznej, dieta – trudno np. wyjść z przewlekłego smutku, gdy mózg uczy się wolnej, rekreacja, regeneracja. Trop własne myśli, zmieniaj przekonania, np.: „Moje myśli wieczorne biegają jak watahy bezpańskich psów po mojej głowie” - „Spiszę te myśli i przyjrę im się jutro rano” lub „Czy te myśli pomagają mi zasnąć?”. Buduj moc ucznia poprzez stawianie Mu zadań rozwojowych, inspirowanie, dawanie przestrzeni do poczucia sprawstwa, a w chwilach kryzysu przez dawanie MOCY. Bo On przychodzi do Ciebie PO MOC, a nie pomoc rozumianą jako zastępowanie w działaniu.

Krok IV – zaangażowanie w trudne momenty, rozstania

Gdy trudna sytuacja - warto przy sobie po prostu być. Rolą bliskiej osoby w relacji jest pomoc w stawieniu czoła zmorom (zapytaj: „Czego się boisz?” – gdy potwór czai się w ostatnich wydarzeniach...). Nie unieważniać emocji drugiej osoby, np. mówiąc: „Nie ma się nad czym użalać!”, bo wtedy nie będziemy czuć. Będąc osobą pomocną w „radzeniu sobie...”, wspieraj, szukaj precedensowych sytuacji, które pokazują, że uczeń „radzi sobie”, a kiedy wiesz, że nie umiesz działać dalej, wskazuj pomoc specjalistyczną.

Zapraszam na kursy na platformie Moodle oraz webinaria i seminaria.

Program rozwijania kompetencji edukacyjnych nauczycieli

EWA RUSZKOWSKA
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU,
INSTRUKTORKA PROGRAMU GOLDEN 5

Wspierając **klimat szkoły**, który znacząco wpływa na **poczucie bezpieczeństwa, motywacje do nauki i samopoczucie uczniów i nauczycieli**, przedstawiam krótkie informacje o programie **Golden Five**, którego jestem instruktorem. Program może być realizowany w kilku lub wszystkich klasach wybranej szkoły. Analizując potrzeby swojej klasy lub klasy którą uczy nauczyciel, lub grupy, z którą pracuje, może on korzystać z działań opisujących pięć złotych zasad w programie.

Program **Golden 5** (Złota Piątka) – ma na celu poszerzenie kompetencji nauczycieli i wspieranie rozwoju uczniów.

Cel ogólny programu:

Wsparcie osiągnięć szkolnych i rozwoju osobistego uczniów, zwłaszcza zagrożonych wykluczeniem.

Cele szczegółowe:

- Zwiększenie kompetencji nauczycieli w zakresie radzenia sobie ze zróżnicowaniem w klasie.
- Poprawa klimatu społecznego w klasie (m.in. relacji interpersonalnych).
- Poprawa osiągnięć edukacyjnych uczniów.
- Wzmocnienie zachowań prospołecznych uczniów (m.in. umiejętności życiowych).

Pięć Złotych Obszarów, wokół których pracuje nauczyciel, to:

1. Budowanie relacji
2. Klimat społeczny w klasie
3. Nauczanie dostosowane
4. Relacje rodzina – szkoła
5. Zarządzanie klasą

Przykłady działań w obszarze Zarządzanie Klasą:

Nauczyciel wybiera z tych 5 obszarów, w określonym czasie 2-3 tygodni, 5 najpilniejszych zasad dla danej klasy. Zgodnie z najpilniejszymi potrzebami uczniów i prowadzącego (np. Zawsze reaguj na trudne zachowanie - porozmawiaj z uczniem po lekcjach i zawrzyj z nim umowę dotyczący jego zachowania podczas następnej lekcji; poinformuj go jakie poniesie konsekwencje, jeśli nadal będzie się źle zachowywał). Realizuje wybrane przez siebie zasady do momentu zauważenia efektów.

Il.: <https://ore.edu.pl/2010/05/wiadomosci-ogolne/>

Kieruje swoje zachowania do wybranych uczniów – tych, którzy najbardziej ich potrzebują lub do całej klasy, zawsze zależnie od potrzeb. Następnie zmienia zasadę i kolejną, kolejne wprowadza w życie. Obserwuje też efekt swoich działań. Widzi, jak zmieniają się relacje i osiągnięcia uczniów.

W przypadku zainteresowania Państwa szkołą programem, zapraszam do kontaktu:
eruskowska@cresieradz.edu.pl

Kim jestem? Jaki jestem?

Ćwiczenie *Oto ja*

EWA RUSZKOWSKA
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

Treści programowe dla klas VII i VIII i uczniów szkół ponadpodstawowych.

Czas realizacji – 2 godziny lekcyjne

Cel ogólny:

Stworzenie warunków do samopoznania i budowania umiejętności autoprezentacji w grupie rówieśniczej.

Cele szczegółowe:

- Każdy z uczniów dokonuje samoopisu mocnych stron swojej osobowości;
- Uczniowie potrafią dokonać autoprezentacji na forum klasy, prezentując cechy ich opisujące;
- Uczestnicy zajęć swobodnie budują informacje zwrotne w kontaktach interpersonalnych.

Materiały:

Czasopismo kolorowe (2 -4szt.) i koperta formatu A4 dla każdego ucznia, kleje, nożyczki i markery lub długopisy.

Wprowadzenie:

Cytując Wikipedię: Tożsamość jest definiowana jako "zespół wyobrażeń, uczuć, sądów, wspomnień i projekcji podmiotu, który odnosi on do siebie. W pojęciu tym mieszczą się takie składniki, jak: samoświadomość jednostki, świadomość kontynuacji i pozostawania sobą w zmieniających się warunkach życia, świadomość uczestnictwa podmiotu w grupach społecznych, koncepcja siebie, zdolność do porównań interpersonalnych i grupowych".

Jerzy Nikitorowicz twierdzi, że pojęcia tożsamość używa się w celu podkreślenia niepowtarzalności jednostki lub grupy. Tożsamość jednostkowa, osobowa (indywidualna) albo inaczej podmiotowa wyrasta z potrzeby unikatowości. Kształtuje się dzięki charakterystycznej dla człowieka potrzebie szukania i kreowania sensu życia. Tożsamość człowieka, to wizja własnej osoby, trwałe przekonanie o tym, kim jest. Jednakże zawsze jest tak, że tożsamość jednostki kształtuje się w określonej grupie, pod wpływem konkretnej struktury. Nie ma innej możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się (przynależności), jeżeli nie ma grupy odniesienia, osób znaczących, dziedzictwa kulturowego.

Collage OTO JA:

Przykładowy opis wypowiedzi dla Nauczyciela realizującego ćwiczenie.

Z przygotowanych czasopism i koperty formatu A4 stwórz collage metaforycznie obrazujący Ciebie. Twoje myśli, uczucia, styl życia, wartości ważne w bieżącym czasie. Zobrazuj to, czym wypełniasz swój czas i co chcesz, by inne osoby wiedziały o Tobie. Pracuj w następujący sposób: 15 minut przeglądaj czasopisma i wycinaj, wrywaj zdjęcia, słowa, zdania, które zwrócą Twoją uwagę. Przez kolejne 20-30 minut zrób i przyklej kompozycję (collage) na jednej stronie koperty. Do wnętrza koperty możesz włożyć te fragmenty materiałów, które pokazują też prawdę o Tobie, ale prawdę, którą nie wszystkich chcesz pokazywać.

Kim jestem? Wejźdź w swoją historię.

Usiądź wygodnie, zrób kilka głębokich oddechów. Patrząc na kompozycję, przypomnij sobie...swoją dotychczasową historię. Zobacz, co kształtuje Ciebie. W jakim miejscu wzrastasz? W jakim miejscu mieszkasz? Co ważnego mówi Twoja Mama, Tato, rodzeństwo o Tobie? Jaki związek masz z dziadkami? Co lubisz, lubiłeś robić? Co z tych rzeczy robisz nadal? A o czym tylko wspominasz? Co takiego robisz tak, jak robi to Twój Tata? Jeśli masz rodzeństwo, co ze zwyczajów uważasz za wasze wspólne, może wycieczki rowerowe? Przypomnij sobie osoby, które Cię inspirują... i to, co od nich chcesz dalej widzieć w swoim życiu. Zapisz myśli, które się pojawią, na drugiej stronie koperty.

Zaprezentuj pracę na forum. Jeśli masz potrzebę, podziel się z osobą prezentującą informacją zwrotną.

Podsumowanie ćwiczenia: Ten portret, to jesteś Ty. To Twoja siła. To Twoja budująca się tożsamość. To Ty zawsze możesz wybierać to, co daje Ci poczucie szczęścia. Możesz wpływać na siebie i swoje życie poprzez odpowiedzialne wybory. Trzymać się tego, co daje Ci siłę, co Cię umacnia. To, co pokazuje Twoją wyjątkowość, to, co różni Ciebie od innych, Twoja tożsamość. Kiedy wiesz kim jesteś, możesz świadomie wybierać, odważnie żyć.

Źródła wykorzystane:

- Z.B. Gaś, Program Rówieśniczych Doradców, W: Materiały szkoleniowe Program Rówieśniczych Doradców, Lublin 1996
- E. Górnikowska-Zwolak, Rola społeczna kobiety w tradycji śląskiej a wymogi społeczeństwa nowoczesnego. Dylemat spójnej tożsamości, W: Edukacja wobec ładu globalnego. Red. T. Lewowicki et al. Warszawa 2002, s. 223
- W. Kamiński, Człowiek dorosły w sytuacjach zagrożenia tożsamości, W: Wprowadzenie do andragogiki. Red. T. Wujek. Warszawa 1996, s. 77
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Tożsamość> 14.04.2021

Samopoznanie i zmiana

EWA RUSZKOWSKA
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

Jeśli za dużo masz na głowie, to znak, że Twoja codzienność wymaga pokierowania. Ustal priorytety. Na czym najbardziej Ci zależy? Może się okazać, że słowo „sukces” jest bardzo pojemne. Znajdź więc to, co teraz właśnie dla Ciebie będzie sukcesem.

Czas przecieka ci przez palce, pewne wątki wloką się zbyt długo? Na koniec dnia spisz wszystko, co robiłaś, zapisz, ile czasu na to poświęciłaś.

Za każdym razem, kiedy czujesz potrzebę walki zapytaj siebie, o co naprawdę ci chodzi. Jaki jest twój cel?

Masz nowy pomysł, który chcesz zrealizować? Wyobraź sobie, że już to zrobiłaś. „Przyjrzyj się” szczegółom. Co jest tam dla Ciebie najważniejsze? Z czego jesteś najbardziej zadowolony? Teraz już wiesz, na co zwrócić uwagę.

Wydaje ci się, że świat niesprawiedliwie rozdziela swoje łaski i że dla ciebie nie jest szczodry? Zapisuj wszystkie mniejsze i większe przyjemności, dowody czyjejś sympatii. No i co? Czy wciąż jesteś pewien swojej racji?

Usiądź wygodnie. Wyobraź sobie siebie za pięć lat. Kim wtedy chcesz być? Co możesz zrobić w tym celu w najbliższym roku, w najbliższym miesiącu, tygodniu? Już dzisiaj?

Naucz się racjonalnego myślenia. Za każdym razem, kiedy poczujesz obawę, niepokój, zmień zdanie kierowane do siebie na racjonalny, wspierający Cię przekaz.

Wypisz wszystkie swoje zalety. W ciągu kolejnych 5 dni „użyj” każdej z nich i zapisz to. Np. „jestem sprawiedliwy” – pomogłem przyjaciółce zrozumieć intencje osoby, z którą się pokłóciła.

Jakie cechy charakteru uważasz za swoje największe atuty? Inteligencję? Poczucie humoru? Spisz je sobie i świadomie „używaj” we wszystkich sytuacjach, które stanowią dla Ciebie wyzwanie. To Twoja MOC.

Zastanów się nad tym, czy to, co jest dla Ciebie ważne, faktycznie zależy od Ciebie. Jeśli nie, zmień swoją motywację. Przykład? Chcesz spodobać się X-owi. Niestety, nie masz to wpływu! Zmiana: Chcę być atrakcyjna. Czy możesz to zrobić? Tak! I to na różne, wyróżniające Ciebie właśnie, sposoby.

Il. Canva

Il. Canva

Profilaktyka przemocy rówieśniczej: zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży oraz wsparcie w kryzysach psychicznych

OLGA JAWORSKA
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

Fragment raportu „Obraz bullyingu w szkołach ponadpodstawowych” (Uniwersytet SWPS): aż 62% uczniów deklaruje doświadczanie przemocy rówieśniczej, a około 4% – co najmniej codziennie [1]. Dane te wskazują, że problem jest w Polsce bardzo powszechny. Podobnie globalne badania UNESCO pokazują, że co trzeci nastolatek w wieku 11–15 lat spotyka się co miesiąc z agresją rówieśniczą [2]. Statystyki pięcioletnich badań Fundacji „Dajemy Dzieciom Siłę” także alarmują – odsetek młodzieży doświadczającej fizycznej przemocy rówieśniczej wzrósł z 41% w 2013 r. do 48% w 2023 r., a przemocy psychicznej z 28% do 43% [3]. Te liczby pokazują, że przemoc szkolna to poważne wyzwanie dla całego systemu edukacji i zdrowia.

Przemoc rówieśnicza a zdrowie psychiczne

Przemoc rówieśnicza ma bardzo negatywny wpływ na psychikę młodzieży. Ofiary bullyingu znacznie częściej doświadczają lęków, depresji, problemów ze snem czy niskiej samooceny [4]. Według UNESCO nękanie dzieci dwukrotnie częściej niż ich rówieśnicy rozważają samobójstwo [5]. Również Światowa Organizacja Zdrowia wskazuje, że doświadczanie przemocy (w tym szkolnej) wiąże się ze wzrostem poziomu stresu i zaburzeń psychicznych oraz ze zwiększonym ryzykiem podejmowania zachowań autodestrukcyjnych [6]. Badania CDC potwierdzają ponadto, że sprawcy przemocy szkolnej w późniejszym życiu częściej napotykają trudności emocjonalne – w wieku młodzieńczym mogą częściej sprawiać problemy wychowawcze, a w dorosłości bywać narażeni na uzależnienia czy zachowania przestępcze [7]. W świetle tych wyników wiadomo, że przeciwdziałanie przemocy musi iść w parze z zapewnieniem wsparcia psychicznego wszystkim zaangażowanym uczniom – nie tylko ofiarom, lecz również potencjalnym sprawcom i świadkom agresji.

Skuteczne podejścia profilaktyczne

Literatura naukowa wskazuje, że szczególnie efektywne są kompleksowe, szkolne programy profilaktyczne. Meta-analiza 100 badań wykazała, że programy anty-bullyingowe wdrażane w całą społeczność szkolną istotnie redukują zachowania agresywne i liczbę ofiar w porównaniu ze szkołami bez interwencji [8]. Kluczową rolę odgrywa w nich

rozwijanie kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów – nauka empatii, radzenia sobie w konfliktach, umiejętność asertywnej komunikacji i współpracy [9]. Przykłady takich działań to m.in. regularne zajęcia z edukacji emocjonalnej, warsztaty o tolerancji i antydyskryminacji czy wychowanie koleżeńskie (peer education). Równie ważne jest także kreowanie jasnych norm i zasad przeciwdziałania agresji, angażowanie rodziców i całej lokalnej społeczności. Światowa Organizacja Zdrowia promuje podejście wielopoziomowe (pakiet INSPIRE), które łączy w sobie edukację, zmianę norm społecznych, wsparcie rodzinne i lokalne formy opieki zdrowotnej [10]. Przykłady programów rekomendowanych w literaturze (zarówno międzynarodowej, jak i polskiej) uwzględniają więc zarówno elementy warsztatowe i szkolne, jak i systemową pracę wychowawczą. W efekcie badania CDC i WHO potwierdzają, że działania profilaktyczne skupione na umiejętnościach psychospołecznych uczniów skutecznie zmniejszają skalę przemocy rówieśniczej [9][10].

Rola szkoły i nauczycieli

Szkoła powinna być miejscem bezpiecznym i wspierającym – a w tym nauczyciele odgrywają kluczową rolę. UNESCO podkreśla, że pedagodzy mogą kształtować klimat pełen szacunku i empatii, wzmacniając u uczniów kompetencje społeczne i uczuciowe (np. trening asertywności czy zajęcia o różnorodności) [11]. Nauczyciel zapewniając uczniom poczucie bezpieczeństwa w klasie, tworzy też warunki do otwartości – łatwiej wtedy zauważyć niepokojące sygnały: zmiany nastroju, konflikty czy oznaki stresu u konkretnego dziecka. W praktyce oznacza to, że pedagodzy szkolni powinni aktywnie rozpoznawać uczniów zagrożonych (przez izolację, nasilone agresywne zachowania czy negatywne doświadczenia w domu) i w razie potrzeby szybko reagować – zgłaszać incydenty odpowiednim służbom czy odsyłać do pomocy specjalistycznej [12]. Aby efektywnie pełnić te zadania, UNESCO rekomenduje, by w programach kształcenia i szkoleń nauczycieli znalazły się treści dotyczące zdrowia psychicznego, ochrony dziecka oraz technik wspierania młodzieży w kryzysie emocjonalnym [13]. Dzięki takim kompetencjom pedagodzy mogą wcześniej wychwycić problemy i „przesunąć” pomoc do szkoły – współpracując z pedagogiem czy psychologiem szkolnym – a w razie potrzeby wspólnie z rodziną zapewnić dziecku szybki dostęp do specjalistycznej opieki.

Wsparcie psychiczne w sytuacjach kryzysowych

Nawet najlepsza profilaktyka nie wyeliminuje wszystkich sytuacji kryzysowych, dlatego ważne są gotowe mechanizmy wsparcia. Kluczowym krokiem jest natychmiastowa pomoc psychologiczna –

zarówno w szkole (psycholog, pedagog, wychowawca), jak i poza nią. Dla dzieci i młodzieży dostępne są całodobowe telefony zaufania, np. ogólnopolski numer „116111” (Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę”) czy „800121212” (Rzecznik Praw Dziecka) [14]. Dyżurujący psychologowie i pedagodzy odpowiadają na zgłoszenia o wszelkich formach kryzysu, w tym o ideacji samobójczej czy nasilonej przemocy. W sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia psychicznego należy również kierować uczniów do specjalistów – np. psychiatrów dziecięcych czy psychoterapeutów dziecięcych (w ramach NFZ dostępne są poradnie zdrowia psychicznego i programy wsparcia). Równie ważna jest rola nauczyciela czy rodzica jako pierwszego ogniwa: reagując na symptomy (wycofanie, silną apatię, agresję, znaczny spadek nauki czy odsuwanie się od rówieśników) powinni podjąć rozmowę z dzieckiem i w razie potrzeby skonsultować się z psychologiem. Szybka reakcja może zapobiec tragedii – dlatego każdy członek zespołu szkolnego powinien wiedzieć, gdzie szukać pomocy i jak korzystać z dostępnych źródeł wsparcia.

Wnioski płynące z badań są jasne: zapobieganie przemocy rówieśniczej i troska o zdrowie psychiczne uczniów muszą iść ze sobą w parze. Najskuteczniejsze są rozwiązania systemowe, łączące edukację (nauczenie właściwych postaw), szkolenia nauczycieli, jasne procedury szkolne oraz stałą opiekę psychologiczną. Tylko wspólne, przemyślane działanie szkół, rodziców, służb zdrowia i organizacji społecznych – oparte na badaniach i dobrych praktykach – pozwoli stworzyć atmosferę wolną od strachu i realnie chronić dobrostan psychiczny młodych ludzi.

Źródła: Dane i zalecenia opracowano w oparciu o aktualne publikacje UNESCO, WHO, CDC oraz krajowe badania i raporty (m.in. FDDS, SWPS)[1][2][4][7][8][6][11][13][14].

[1]. Bullying w polskich szkołach. Skala problemu przeraża - PEN <https://pen-edu.pl/bullying-w-polskich-szkolach-przemoc-codziennie/>
[2]. [4]. [5]. [11]. [12]. [13]. Q&A: Ending school violence for better mental health and learning <https://www.unesco.org/en/articles/ga-ending-school-violence-better-mental-health-and-learning>
[3]. NIERÓWNOŚCI W ZDROWIU – PRZEMOC WOBEC DZIECI | Profibaza PZH https://profibaza.pzh.gov.pl/nierownosci_w_zdrowiu/przemoc_wobec_dzieci
[6]. [10]. Violence against children <https://www.who.int/health-topics/violence-against-children>
[7]. [9]. Bullying | Youth Violence Prevention | CDC <https://www.cdc.gov/youth-violence/about/about-bullying.html>
[8]. Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis - PubMed <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37131921/>
[14]. Centrala NFZ - Aktualności / Aktualności / Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ) – finansujemy zdrowie Polaków <https://www.nfz.gov.pl/aktualnosc/aktualnosc-centrali/poradnik-pacjenta-jak-pomoc-dziecku-w-kryzysie-psychicznym.8482.html>

Il. Canva

 116 111
 800 12 12 12

Małe rytuały, wielkie zmiany – psychologiczne wsparcie uczniów i rodzin w ujęciu skoncentrowanym na rozwiązaniu w kontekście przeciwdziałania przemocy rówieśniczej

RENATA BŁASZCZYK
DORADCA METODYCZNY CRE WŁ W SIERADZU
PSYCHOLOG, KSZTAŁCI UMIEJĘTNOŚCI
PSYCHOTERAPEUTYCZNE W STUDIUM
PROFESJONALNEJ PSYCHOTERAPII
W CENTRUM TERAPII KRÓTKOTERMINOWEJ
W ŁODZI

W pracy z dziećmi, młodzieżą i ich rodzinami coraz częściej zauważamy, że to, co najbardziej wspiera ich zdrowie psychiczne, nie zawsze wymaga spektakularnych interwencji. Bywa wręcz przeciwnie — trwała i znacząca zmiana zaczyna się od drobnych kroków, codziennych gestów i małych rodzinnych rytuałów, które budują poczucie bezpieczeństwa, regulują emocje i wzmacniają relacje. Ujęcie skoncentrowane na rozwiązaniu (SFBT Solution - focused brief therapy) doskonale wpisuje się w tę filozofię, ponieważ skupia uwagę nie na trudnościach, ale na tym, co już przynosi efekty lub może zacząć działać dzięki małym, realnym zmianom.

Terapia Skoncentrowana na Rozwiązaniu opiera się na założeniu, że każdy człowiek ma w sobie zasoby potrzebne do poradzenia sobie z trudnościami. Rolą specjalisty nie jest diagnozowanie przeszłości ani analizowanie źródeł problemów, ale towarzyszenie uczniowi i rodzinie w odkrywaniu ich kompetencji, mocnych stron i dotychczasowych sukcesów. Stąd tak ważna staje się zmiana perspektywy. Gdy rozmowa koncentruje się na problemie, wzmacnia jego ciężar i wpływ na życie dziecka. Jednak kiedy kierujemy uwagę na rozwiązania — te małe, realne, możliwe do zrobienia od zaraz — otwiera się przestrzeń na poczucie sprawczości i nadzieję, która w sytuacjach kryzysowych staje się jednym z najważniejszych czynników chroniących. Małe rytuały natomiast, stanowią praktyczną formę wcielania założeń SFBT w codzienność uczniów i rodzin. Przykładem może być rytuał wspólnego tworzenia łańcucha wdzięczności, zbierania pochwał czy tworzenia kuferka, w którym dzieci przechowują symboliczne przedmioty przywołujące dobre chwile, ważne relacje i sukcesy. Wspólne gry i zabawy, takie jak „Pytaki”, „Odkrycia”, „Góra uczuć” czy „Na tropie mocnych stron”, pomagają rodzinom zatrzymać się na chwilę i zanurzyć w rozmowie o uczuciach, wartościach, marzeniach, a także o tym, co pomaga radzić sobie z trudnościami.

Te proste działania mają niezwykłą moc — dają język do opowiadania o emocjach, obniżają napięcie, budują wzajemne zrozumienie, więź i tworzą atmosferę bezpieczeństwa, w której dziecko może pokazać siebie takim jakie jest oraz wzmacniać samoocenę. Zastosowanie takich narzędzi jak gry terapeutyczne, karty metaforyczne czy karty mocnych stron nie ma na celu terapii w sensie klinicznym, lecz służy budowaniu jakościowej relacji z dzieckiem. Symboliczny obraz, metafora czy opowieść pozwalają uczniowi wejść w trudny temat z większym dystansem i bezpieczeństwem. Dzięki temu łatwiej opowiadać o lękach, złości, osamotnieniu, doświadczeniach przemocy czy presji rówieśniczej. Otwarta rozmowa, prowadzona w atmosferze akceptacji, sama w sobie może być interwencją wspierającą.

Przykładem rodzinnych rytuałów budujących odporność psychiczną mogą być nie tylko wspólne gry planszowe i karciane, lecz także aktywności takie jak tworzenie łańcucha wdzięczności, słoika nagród, listy dobrych rzeczy, praktykowanie uważności czy wspólne czytanie — nie tylko bajek terapeutycznych. Wspólne rytuały wzmacniają neurobiologiczne mechanizmy poczucia bezpieczeństwa i więzi. Z perspektywy profilaktyki przemocy są to działania, które uczą dziecko zatrzymania się, nazywania swoich stanów i sięgania po konstruktywne strategie radzenia sobie. Regulacja emocjonalna nie rozwija się dzięki moralizowaniu, lecz dzięki doświadczeniu bezpieczeństwa i bliskości — a rytuały właśnie to zapewniają.

W kontekście profilaktyki przemocy rówieśniczej rytuały pełnią wyjątkową funkcję. Uczniowie, którzy potrafią rozpoznawać i regulować swoje emocje, są bardziej odporni na presję grupy, rzadziej przejawiają zachowania agresywne i częściej reagują empatycznie na potrzeby innych. Gdy budujemy w dzieciach świadomość ich mocnych stron, wzmacniamy poczucie własnej wartości — a to jeden z najskuteczniejszych czynników chroniących przed stawianiem się zarówno sprawcą, jak i ofiarą przemocy. Rodziny, w których obecne są rytuały wzmacniają więzi, co chroni dzieci przed negatywnymi konsekwencjami konfliktów rówieśniczych. Trudności zanim staną się poważne pokonywane są na bieżąco zwykłą codzienną rozmową.

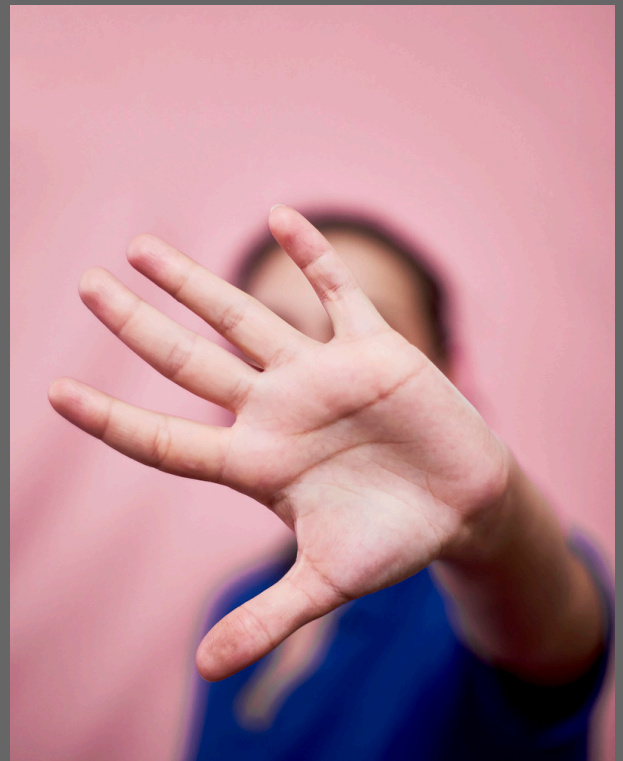

Il. Canva

W codziennej praktyce wspierania uczniów szczególną rolę odgrywa także język. Ujęcie skoncentrowane na rozwiązaniu zachęca dorosłych — nauczycieli, pedagogów, rodziców — do zadawania pytań, które rozwijają refleksję i kierują uwagę dziecka ku zasobom. „Co już udało ci się zrobić?”, „Kiedy było choć trochę lepiej?”, „Po czym poznasz, że zrobiłeś mały krok do przodu?” — takie pytania pomagają uczniowi dostrzec w sobie kompetencje, zamiast utwierdzać go w przekonaniu, że jest bezradny. Uczeń, który czuje, że ma wpływ, wchodzi w relacje z większą pewnością siebie i mniejszym napięciem, rozwija poczucie sprawczości – te czynniki znacząco redukują ryzyko konfliktów czy zachowań agresywnych.

Współczesna szkoła coraz częściej staje się miejscem pierwszej pomocy psychologicznej. Dzieci przychodzą do nas z lękiem, napięciem, trudnościami adaptacyjnymi, a niekiedy także z doświadczeniem traumy czy przewlekłego stresu. Małe rytuały mogą stać się narzędziem wspierającym w takiej pracy; przypominają, że nie musimy „naprawiać” wszystkiego naraz. Możemy zachęcać dorosłych do tworzenia przestrzeni, w której dziecko doświadczy uważności, akceptacji i przewidywalności. To właśnie te warunki stanowią fundament zdrowia psychicznego i podstawę budowania odporności emocjonalnej.

Podejście skoncentrowane na rozwiązaniu zaprasza dorosłych do zaufania dzieciom i ich rodzinom. Zakłada, że każdy ma w sobie potencjał i że nawet minimalna zmiana może stać się początkiem nowej historii. W czasach wzrastającej liczby kryzysów psychicznych i napięć w relacjach rówieśniczych taka perspektywa jest niezwykle cenna. Kieruje uwagę na to, co konstruktywne i możliwe tu i teraz. Uczy, że nie potrzeba wielkich gestów, aby wprowadzać wielkie zmiany — czasem wystarczy mały rytuał, nawyk zauważania mocnych stron, gest życzliwości czy słowo pochwały. Wspierając uczniów i ich rodziny w duchu SFBT, nie tylko pomagamy im radzić sobie z trudnościami, lecz także budujemy kulturę szkoły opartą na szacunku, empatii i relacjach. A to właśnie te wartości stanowią najtrwalszą profilaktykę przemocy rówieśniczej oraz fundament zdrowia psychicznego młodych ludzi.

Il. Canva

Il. Canva

Wpływ zajęć pozalekcyjnych na kondycję psychiczną ucznia – od obowiązku do pasji

DR SYLWIA DĘGA - FRĄTCZAK
NAUCZYCIEL KONSULTANT
CRE WŁ W SIERADZU

Jeśli tzw. nauczyciel „z powołania” zderza się z takimi danymi jak poniżej, to wie jedno – trzeba działać, bo same słowa nic nie zmieniają. A o czym mowa? O ankiecie [1], w której badani określali, że:

„OSOBY WSPIERAJĄCE – środowiskiem wspierającym dla uczniów są rodzice - 22,5%, przyjaciel/przyjaciółka 29,6%, rodzeństwo 10,1%, inne.

- UŻYWKI – napoje alkoholowe spożywa: 9,4% często, 51,6% sporadycznie, 38,9% nigdy; upija się: często 4,9%, sporadycznie 24,2%. Narkotyki, dopalacze i inne środki psychoaktywne – często 1,6%, sporadycznie 3,3%, papierosy sporadycznie pali 19,7%, często 13,1%. Po pornografię sporadycznie sięga 10,2%, często 5,3%.
- Swoje NAGIE ZDJĘCIA przez internet sporadycznie wysłała 1,2%, często 1,6%. Nagie zdjęcia innej osoby przez Internet przesyłała często 1,6%.
- OKALECZENIA – swoje ciało okalecza (np. tnie się, przypala się papierosem): sporadycznie 11,9%, często 5,7%.
- 14,8% sporadycznie INICJUJE BÓJKI z innymi, 2,5% robi to często.
- 3,7% badanych często SPOŻYWA LEKI BEZ PRZEPISU LEKARZA w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem (np. w celu odurzenia się, zmiany swojego samopoczucia), 12,3% robi to sporadycznie.
- 3,7% sporadycznie KRADNIE (bez względu na kwotę ukradzonej rzeczy), często robi to 1,6%.
- 2% często celowo NISZCZY COŚ KOMUŚ LUB W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ, 5,7% robi to sporadycznie.
- 9,8% często WAGARUJE, CELOWO I ŚWIADOMIE OPUSZCZA ZAJĘCIA LEKCYJNE, sporadycznie robi to 50,4%.
- OBJADA SIĘ/GŁODZI SIĘ sporadycznie 37,7%, często 13,9%.
- 13,5% sporadycznie UDOSTĘPNIĄ WRAŻLIWE DANE NA SWÓJ TEMAT W SIECI (adres zamieszkania, numer telefonu i inne), często robi to 2%.
- 34% sporadycznie OGLĄDA OSOBY PREZENTUJĄCE W SIECI NIEWŁAŚCIWE ZACHOWANIA, na przykład przeklinanie, bójki, inne formy przemocy wobec innych osób (patostreamerzy) często robi to 13,1%. 43,9% ogląda gale Fame MMA, często robi to 27%.
- 1,2% często bierze udział w wyzwaniach internetowych (CHALLENGACH), KTÓRE MOGŁY ZAGRAŻAĆ ICH ŻYCIU LUB ZDROWIU, sporadycznie to robi 4,9% respondentów.
- HEJTUJE INNYCH W INTERNECIE często 8,6%, sporadycznie 25%.

- DOŚWIADCZA HEJTU ze strony koleżanek i kolegów z klasy – 18,8%, spoza klasy ale z tej samej szkoły – 12,3%, od koleżanek/kolegów spoza szkoły – 17,5%, od osób, których nie znają i nigdy nie widzieli – 31,2%. Z badań wynika, iż zwykle hejt dotyczył wyglądu fizycznego – 14,1%.

- W ciągu ostatnich 12 miesięcy SAMOTNOŚĆ ODCZUWAŁO sporadycznie 43%, często 31,6%, zawsze 10,2%.

- 33,2% młodzieży często czuło się GORZEJ PSYCHICZNIE, zawsze gorzej czuło się 9,4%.

- 5,3% respondentów uważa, że RODZICE ICH zawsze ZANIEDBUJĄ, 9,4% że robią to często.

- PRZEMOCY W RODZINIE doświadcza zawsze 1,6% badanych, często 1,2%.

- PRZEMOCY ZE STRONY KOLEŻANEK I KOLEGÓW doświadcza zawsze 4,5%, często 4,5%.

- CYBERPRZEMOCY doświadcza zawsze 2%, często 3,3%.

- 5,3% badanych odczuwa zawsze MYŚLI SAMOBÓJCZE, 11,9% ma takie myśli często, 19,3% miewa takie myśli sporadycznie.

W ciągu ostatniego tygodnia 11,1% osób NIE MIAŁO CHĘCI DO ŻYCIA zawsze, 21,3% często.

- 10,7% uważa zawsze, że ROZCZAROWUJE INNYCH LUB NIE JESTEŚ DOBRYM CZŁOWIEKIEM.

- 11,9% uważa, że ŻYCIE JEST CIĘŻKIE, odczuwało brak dobrego samopoczucia w sytuacjach, w których wcześniej zwykle czuli się dobrze.

W ciągu ostatniego tygodnia MYŚLI, PLANY LUB DZIAŁANIA ZWIĄZANE Z SAMOBÓJSTWEM LUB SAMOOKALECZENIEM miało zawsze 4,9%, przeważnie 5,7%, dość często 11,9%.

- 12,7% badanych NIE MA ANI JEDNEJ OSOBY, PRZY KTÓREJ MOŻE BYĆ NA 100% SOBĄ, KTO JĄ W PEŁNI PRZYJMUJE I AKCEPTUJE.

Przy mamie może być w pełni sobą 36,9%, przy tacie 23,8%. Powody dlaczego nie ma wokół badanych ani jednej takiej osoby, kto wypowiada słowa, które ranią, czego dotycząc te opinie, przykłady wspierających zachowań i od kogo one pochodzą (nauczyciele, koleżanki i koledzy, rodzice itp.), kto troszczy się o respondentów, jakie jest ich poczucie własnej wartości, czy korzystają z pomocy psychologa – znajdują się w ankiecie.

- 11,9% respondentów zawsze NIE AKCEPTUJE TEGO KIM JEST I JAK WYGLĄDA, 33% ma takie odczucia często.

- ODCHUDZA SIĘ zawsze 10,2% osób, kilka razy (w ciągu 3 miesięcy) 35,2% respondentów.

- Niską SAMOOCENĘ ma 49,2%, średnią 27,9%, wysoką 23%.

- 49,2% badanych określiło, iż najbliższe im osoby lub koleżanki/koledzy MÓWILI O SAMOBÓJSTWIE, PODJĘLI TAKĄ PRÓBĘ LUB POPEŁNILI SAMOBÓJSTWO.

- 47,1% badanych myślało o PRÓBIE SAMOBÓJCZEJ, 29,9% mówiło o samobójstwie, 19,3% planowało samobójstwo, 10,7% podjęło próbę samobójczą.

Na pytanie czy jest KTOŚ KOGO PODZIWIASZ badani odpowiedzieli 19,9% mama, 12,8% tata (najwięcej odpowiedzi).”

I koniec cytatu. A może początek? Początek działania. Jakiego?

Naukowcy podkreślają, że ważna jest rodzina, szkoła, rówieśnicy. Wskazują na te **trzy filary**. Tyle wiemy, wszyscy też o tym mówią i włączony jest już alarm, rodzice uświadamiani, podstawy programowe, programy profilaktyczne i standardy wdrożone. Czego więc chcieć? Gdzie szukać pomocy, aby ogólnie mówiąc – uzdrowić psychikę ucznia, albo wzmocnić jego słabą kondycję psychiczną?

Najwyższy czas, by pomyśleć o **czwartym filarze**? Przyszedł **czas na czas zajęć pozalekcyjnych**, ale nie z obowiązku, a z pasji. Z potrzeby serca, umysłu. Nie dla poprawienia wyników – nie dla korepetycji, dodatkowych lekcji, na których młody człowiek ma rozwiązywać niczym maszyna zadania przed egzaminem ósmoklasisty i maturzysty, i słyszy – ćwicz, ćwicz, ćwicz, rób, rób, rób! Przećwoczyłeś? Zrobiłeś? Zaliczyłeś? Co dostałeś? I nie chodzi w tym miejscu o zwolnienie ucznia z uczenia się, z odpowiedzialności, czy nawet oceniania (nad którym współcześnie trwa wieloaspektowa dyskusja). Chodzi o coś więcej – ów czwarty filar może, powtarzam może (ale nie musi) pomóc. Więc co nam szkodzi spróbować, „wszystkie ręce na pokład”, wszystkie pomysły się liczą – by wesprzeć ucznia. Jeśli – cytując ankietowanych – „w ciągu ostatniego tygodnia 11,1% osób NIE MIAŁO CHĘCI DO ŻYCIA zawsze, a 21,3% często”, to dlaczego my – nauczyciele, rodzice... nie możemy sięgać po niekonwencjonalne sposoby uzdrowienia świata ucznia? Choć zajęcia pozalekcyjne nie należą do niekonwencjonalnych, ale mogą być nadzwyczajne! Choć istniały i istnieją w wielu placówkach oświatowych i nie tylko, to mogą przyczynić się do polepszenia stanu zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Zajęcia teatralne, taneczne, plastyczne, muzyczne, sportowe... Koła garncarskie, hafciarskie, modelarskie, dziennikarskie, recytatorskie, szachowe... Wszelkie koła przedmiotowe, np. miłośników historii, geografii, językowe... Można wymieniać i wymieniać. To działajmy! Rozwijajmy miłość do literatury na pozalekcyjnych spotkaniach z ciekawą książką, włączmy w te działania świetlicę szkolną, albo włączmy się w działania biblioteki szkolnej, osiedlowej, gminnej. A jeśli tak już jest, to polecam książkę pt. „Czas wolny... od nudy”[2].

Istotnym elementem wpisanym w sens zajęć pozalekcyjnych jest umiejętność zarządzania czasem, co „stało się w ostatnich latach jedną z kluczowych kompetencji osobistych”[3]. Odejść od smartfona, laptopa, telewizora i pobyć z drugim człowiekiem,

zagrać z nim w szachy – zamiast z komputerem.

I to “zamiast” jest kluczowe. To “zamiast” może pomóc uczniowi w kształtowaniu relacji, tworzeniu więzi, pracy nad emocjami. W takiej grupie nic nie musi – może. Może pod opieką nauczyciela-pasjonata obserwować nietoperze na wieży kościoła w Charłupi Małej koło Sieradza, może nauczyć się piec ciasto drożdżowe na Kole gastronomicznym w Zespole Placówek Wychowania Pozaszkolnego w Sieradzu. A w szkole? Czy tam możemy stworzyć przestrzeń, gdzie uczeń nie musi na ocenę, nie musi, bo podstawa programowa, tylko zwyczajnie chce – bo lubi, bo uczy pasjonat i ten pasjonat wyciągnie z szafy (zwykle zamkniętej na klucz) mikroskop, pokaże kroplę wody z bliska... Osobiście uważam, że takie zajęcia mogą stać się czwartym filarem wspierającym zdrowie psychiczne ucznia. I nie będą wynikały z obowiązku, nie będą zaspokajały ambicji rodzica (bo i tak czasem niestety bywa), ale pozwolą w pasji odnaleźć ukojenie, równowagę i piękno.

Źródła:

- [1] Raport z ankiety przeprowadzonej w ramach programu edukacyjnego Fundacji Dbam o Mój Zasięg: Szkoła Odpowiedzialna Cyfrowo, projektu „Młode Głowy. Otwarcie o zdrowiu psychicznym”. Ankieta została przeprowadzona w lutym/marcu 2023 r. wśród uczniów klas I, II, III szkół powiatu sieradzkiego. Została wypełniona przez 244 respondentów (ponad 70 % kobiet oraz ponad 25 % mężczyzn). Źródło: <https://dbamomojzasieg.pl/mlodeglowy/> [dostęp online dn. 19.01.2026 r.].
- [2] Tomasz Knopik, Czas wolny... od nudy. Zrównoważony rozwój uczniów zdolnych w ramach zajęć pozalekcyjnych, Warszawa 2014, Wyd. ORE (dostępna w CREWŁ w Sieradzu Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu).
- [3] Tamże, s. 5.

II. <https://ore.edu.pl/czas-wolny-odnudy/>

Środowisko rówieśnicze – odrzucenie, konflikty, przemoc i agresja (obraz zjawiska i działania profilaktyczne)

Zestawienie bibliograficzne wydawnictw ciągłych (w wyborze) sporządzone w oparciu o zbiory
Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu i Filii

BEATA KUC - MAZUREK

NAUCZYCIEL BIBLIOTEKARZ CRE WŁ BP W SIERADZU

1. "FALA" w szkole - istota zjawiska i jego uwarunkowania w świetle wyników badań własnych / Patryk Zawadzki. W: Wychowanie na co Dzień. 2005, nr 9, s. 8-13.
2. AGRESJA i przemoc w środowisku szkolnym w świetle badań pedagogicznych / Edmund Kurowski. W: Wychowawca. 2015, nr 2, s. 10-17.
3. AGRESJA w szkole - jak sobie z nią poradzić ? / Konrad Kudłacik. W: Wszystko dla Szkoły. 2012, nr 4, s.10-12.
4. BARDZIEJ agresywni czy zastraszeni? / Jadwiga Raczkowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2006, nr 2, s.11-21.
5. BIBLIOTERAPIA w przeciwdziałaniu przemocy rówieśniczej / Elżbieta Szeffler. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2010, nr 8, s.35-47.
6. BULLYING - charakterystyka zjawiska i uwarunkowania / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Remedium. 2010, nr 9, s. 1-3.
7. BULLYING - osaczanie w szkole / Maria Brudnik-Dąbrowska. W: Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne. 2014, nr 8, s. 27-33.
8. BULLYING - przemoc szkolna : rozpoznawanie i zapobieganie / Maciej Macko. W: Edukacja. 2003, nr 3, s. 80-88.
9. BULLYING i mobbing w szkole / Jan Łysek. W: Nauczyciel i Szkoła. 2012, nr 1, s. 119-129.
10. BULLYING uprzedzeniowy i jego rodzaje / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2013, nr 8, s. 16-21.
11. BULLYING wśród uczniów - charakterystyka zjawiska i jego skutki / Katarzyna Dmitriuk-Sierocińska. W: Opieka Wychowanie Terapia. 2004, nr 1/2, s. 40-41.
12. CODZIENNA szkolna przemoc / Paula Pilarska. W: Psychologia w Szkole. 2012, nr 2, s. 55-60.
13. CYBERPRZEMOC i przemoc rówieśnicza / Anna Maria Wesołowska. W: Dyrektor Szkoły. 2012, nr 2, s. 46-49.
14. DEBATA wokół wartości jako odpowiedź na agresję i przemoc wśród młodzieży : projekt metodyczny zajęć / Iwona Morawska. W: Wszystko dla Szkoły. 2006, nr 9, s. 17-19.
15. DLACZEGO szkoła nie radzi sobie z agresją i przemocą / Bogusław Kruk. W: Nowa Szkoła. 2010, nr 7, s. 18-28.
16. DZIECI izolowane i odrzucone / Małgorzata Supińska. W: Życie Szkoły. 2003, nr 2, s. 87-89.
17. DZIECI nieakceptowane w klasie szkolnej / Małgorzata Hercyk. W: Remedium. 2022, nr 2, s. 8-10.
18. DZIECKO nieakceptowane przez grupę rówieśniczą / Romana Rybarczyk. W: Życie Szkoły. 2007, nr 2, s. 49-52.
19. FALA w szkole / Patryk Zawadzki. W: Edukacja i Dialog. 2006, nr 1, s. 11-16.
20. GDY uczeń jest odrzucany przez grupę / Beata Rechnio-Kołodziej. W: Wszystko dla Szkoły. 2008, nr 11, s. 6-7.
21. GDY uczeń uczniowi jest prześladowcą / Adam Krasnosielski. W: Psychologia w Szkole. 2014, nr 3, s. 13-20.
22. GRUPA rówieśnicza jako czynnik chroniący i czynnik ryzyka / Maria Sokołowska. W: Remedium. 2015, nr 9, s. 16-17.
23. HEJTING jako niechlubny trend w komunikacji rówieśniczej / Marcin Teodorczyk. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2015, nr 7, s. 60 - 62.
24. IZOLACJA ucznia w klasie szkolnej jako przejaw psychicznej przemocy grupowej / Katarzyna Wasilewska. W: Edukacja i Dialog. 2009, nr 6, s. 62-64.
25. JAK przemoc szkolną przemoc / Jakub Kołodziejczyk. W: Psychologia w Szkole. 2005, nr 2, s. 53-62.
26. MEDIACJA szkolna jako nowoczesny sposób rozwiązywania konfliktów w szkole / Ewelina Ewa Jackiewicz. W: Biblioteka w Szkole. 2021, nr 4, s. 3-5.
27. MEDIACJE rówieśnicze : zmiana w pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Cz. 1 / Agata Sierota. W: Remedium. 2019, nr 5, s. 26-27.
28. MEDIACJE rówieśnicze. Cz. 2 / Agata Sierota. W: Remedium. 2019, nr 6, s. 31-32.
29. MEDIACJE rówieśnicze w placówkach opiekuńczo-wychowawczych / Katarzyna Mimiec. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2009, nr 8, s. 42-44.
30. MITY a rzeczywistość : dręczenie rówieśnicze. Cz. 1 / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Remedium. 2018, nr 4, s. 10-12.

31. MITY a rzeczywistość : dręczenie rówieśnicze. Cz. 2 / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Remedium. 2018, nr 5, s. 8-9.
32. MOBBING rówieśniczy / Anna Naruszewicz. W: Remedium. 2019, nr 12. s. 8-10.
33. "MORALNE odłączanie się" i empatia świadków dręczenia rówieśniczego / Karolina Walczak-Człapińska. W: Szkoła Specjalna. 2022, nr 3, s. 193-205.
34. NIEME wołanie ofiary przemocy rówieśniczej / Małgorzata Łoskot. W: Życie Szkoły. 2016, nr 5, s. 4-7.
35. O GNĘBIENIU słabszych / Sylwia Hoffmann. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2006, nr 1, s. 26-30.
36. O PRZEMOCY rówieśniczej i nowych książkach biblioterapeutycznych / Elżbieta Szeffler. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2011, nr 8, s. 21-29.
37. OD KONFLIKTU w klasie szkolnej do porozumienia bez przemocy / Jan Łysek. W: Nauczyciel i Szkoła. 2010, nr 1/2, s. 63-75.
38. ODRZUCENIE rówieśnicze : etiologia i zasady terapii / Bronisław Urban. W: Nauczyciel i Szkoła. 2013, nr 2, s. 41-56.
39. ODRZUCENIE w szkole z powodu biedy : scenariusz zajęć z elementami biblioterapii / Lidia Ippoldt. W: Biblioteka w Szkole. 2019, nr 1, s. 26-27.
40. OFIARY przemocy szkolnej / Ewa Jonakowska. W: Życie Szkoły. 2013, nr 3, s. 38-42.
41. POMAGANIE dzieciom odrzucanym przez rówieśników z powodu zachowań eksternalizacyjnych / Maria Deptuła. W: Edukacja. 2009, nr 4, s. 66-75.
42. PRZECIWIW przemocy rówieśniczej w domu dziecka / Mariola Marcinkowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2001, nr 2, s. 45-47.
43. PRZECIWIW zastraszaniu / Urszula Sajewicz-Radtke. W: Psychologia w Szkole. 2012, nr 3, s. 103-111.
44. PRZEMOC rówieśnicza - aspekty prawne / Jarosław Polanowski. W: Niebieska Linia. 2003, nr 3, s. 15-17.
45. PRZEMOC rówieśnicza w sieci / Beata Humięcka. W: Dyrektor Szkoły. 2014, nr 6, s. 54-57.
46. PRZEMOC rówieśnicza w szkole - współczesny problem systemu edukacyjnego w Polsce / Zenon Jasiński. W: Wychowanie na co Dzień. 2002, nr 7-8, s. 3-7.
47. PRZEMOC rówieśnicza z perspektywy psychoanalitycznej / Tomasz Garstka. W: Niebieska Linia. 2003, nr 3, s. 3-6.
48. PRZEMOC w szkole - jak pomóc agresorom i ofiarom? / Beata Rechnio-Kołodziej. W: Wszystko dla Szkoły. 2008, nr 12, s. 8-9.
49. PRZEMOC w szkole - raport z badań / oprac. Jolanta Makowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2012, nr 7, s. 31-36.
50. PRZEMOC w szkole - refleksje pedagoga / Krystyna Socha-Kołodziej. W: Nowa Szkoła. 1997, nr 10, s. 24-26.
51. PRZEMOC w szkole - rozmiary i charakter zjawiska / Danuta Rode. W: Chowanna. 1998, nr 1, s. 24-35.
52. PRZEMOC w szkole - w jaki sposób interweniować i zapobiegać obojętności wobec krzywdzenia / Sylwia Kita. W: Niebieska Linia. 2023, nr 2, s. 30-32.
53. PRZEMOC w szkole / Agnieszka Małkowska. W: Remedium. 2004, nr 9, s. 16-17.
54. PRZEMOC w szkole / Iwona Bożena Bukrejewska. W: Wychowawca. 2012, nr 5, s. 20-23.
55. PRZEMOC w szkole / Małgorzata Piłat. W: Wychowawca. 2007, nr 2, s. 8-9.
56. PRZEMOC w szkole w opinii uczniów / Elżbieta Czyż. W: Niebieska Linia. 2003, nr 3, s. 6-8.
57. PRZEMOC w szkole wśród dziewcząt i chłopców / Agata Komendant. W: Dyrektor Szkoły. 2007, nr 6, s. 33-36.
58. PRZEMOC w szkolnych grupach rówieśniczych / Stanisława Tucholska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2000, nr 5, s. 40-42.
59. PRZYCZYNY cyberprzemocy rówieśniczej w narracji adolescentów / Anna Szuster. W: Serwis Informacyjny Uzależnienia. 2020, nr 1, s. 16-21.
60. REAKCJE uczniów - świadków przemocy wobec nieakceptowanych kolegów / Agnieszka Konieczna. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2015, nr 4, s. 41-48.
61. RETROSPEKTYWNE spojrzenie na przemoc rówieśniczą w szkole / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Kultura i Edukacja. 2016, nr 3, s. 11-32.
62. ROZWIĄZYWANIE konfliktów w relacjach z rówieśnikami / Jolanta Rafał-Łuniewska. W: Remedium. 2019, nr 12, s. 32.
63. ROZWIĄZYWANIE problemu zaburzonych relacji między uczniami / Elżbieta Zarzycka. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2001, nr 9, s. 23-28.
64. RÓWIEŚNICZA agresja elektroniczna - co wiemy po dekadzie badań? Cz. 1 / Jacek Pyżalski. W: Remedium. 2013, nr 9, s. 26-27.
65. RÓWIEŚNICZE kręgi. Cz. 1: Wzmacnianie i upokarzanie / Maria Janukowicz. W: Edukacja i Dialog. 2009, nr 1, s. 62-67.
66. RÓWIEŚNICZE kręgi. Cz. 2: Przejawy negatywnej komunikacji krytyki, czyli komunikaty ośmieszające rówieśników / Maria Janukowicz. W: Edukacja i Dialog. 2009, nr 2, s. 72-77.

67. SPRAWCY przemocy szkolnej / Ewa Jonakowska. W: Życie Szkoły. 2013, nr 4, s. 22-24.
 68. SZKOLNE nękanie / Sylwia Pawłowska. W: Remedium. 2022, nr 10, s. 21-23.
 69. SZYKANOWANIE elektroniczne : istota problemu i profilaktyka / Jana Hanuliaková, Katarína Hollá, Erich Petlák ; tł. E. Petlák, Jan A. Malinowski. W: Wychowanie na co Dzień. 2011, nr 7/8, s. 26-30.
 70. SZYKANOWANIE elektroniczne i jego wpływ na atmosferę klasy / Jana Hanuliakova, Katarina Holla. W: Wszystko dla Szkoły. 2010, nr 5, s. 7-8.
 71. ŚLADY przemocy rówieśniczej w dorosłości / Arleta Balcerek. W: Niebieska Linia. 2024, nr 2, s. 10-12.
 72. TRUDNE zachowania uczniów : dokuczanie i szykanowanie rówieśników / Karolina Oleksa. W: Życie Szkoły. 2016, nr 5, s. 18-22.
 72. W ROLI kozła, w masce błazna / Katarzyna Siemieniuch. W: Psychologia w Szkole. 2014, nr 3, s. 5-12.
 73. WYKORZYSTANIE metody sytuacyjnej w przygotowaniu nauczycieli do radzenia sobie z przemocą rówieśników wśród uczniów / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Nauczyciel i Szkoła. 2016, nr 2, s. 241-256.
 74. WYKORZYSTANIE poważnych gier cyfrowych w profilaktyce przemocy rówieśniczej / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2021, nr 3, s. 68-80.
 75. ZAANGAŻOWANIE gimnazjalistów w przemoc rówieśniczą : rola bliskich przyjaciół / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Wychowanie na co Dzień. 2013, nr 6, s. 3-7.
 76. ZAPOBIEGANIE i ograniczanie przemocy rówieśniczej w szkole : sprawiedliwość naprawcza jako element kreowania kultury współpracy i budowania kapitału społecznego / Aleksandra Tłuściak-Deliowska. W: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2017, nr 8, s. 35-43.
 77. ZAPOBIEGANIE wykluczeniu rówieśniczemu w gimnazjum / Małgorzata Wójcik, Anna Hełka, Beata Kozak, Marta Błońska, Anna Garbaciuk, Małgorzata Małczak. W: Edukacja. 2015, nr 3, s. 123-140.
 78. ZASTRASZANIE i przemoc szkolna / Maria Engler. W: Niebieska Linia. 2021, nr 2, s. 12-15.
 79. ZJAWISKO przemocy uczniowskiej (w świetle teoretycznych rozważań wspomagających praktykę wychowawczą) / Wanda Jakubiak. W: Nowa Szkoła. 2007, nr 1, s. 31-36.
 80. ŹRÓDŁA szkolnej dyskryminacji / Małgorzata Borowska. W: Dyrektor Szkoły. 2015, nr 12, s. 74-76.
-

Środowisko rówieśnicze – odrzucenie, konflikty, przemoc i agresja (obraz zjawiska i działania profilaktyczne)

Zestawienie bibliograficzne wydawnictw zwartych (w wyborze) sporządzone w oparciu o zbiory
Biblioteki Pedagogicznej w Sieradzu i Filii

BEATA KUC - MAZUREK

NAUCZYCIEL BIBLIOTEKARZ CRE WŁ BP W SIERADZU

1. Agresja i przemoc w szkole : przyczyny, rozpoznawanie, zapobieganie / pod red. Ireny Pufal-Struzik. - Kielce :
Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, cop. 2007. ISBN 978-83-7173-150-1

Wypożyczalnia Poddębice:sygn. 35693; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieruszów:sygn. 22653; (1 egz.)

Wypożyczalnia Pajęczno:sygn. 22199; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask:sygn. 28988; (1 egz.)

Wypożyczalnia Zduńska Wola:sygn. 43987; (1 egz.)

2. Agresja i przemoc w szkole : uwarunkowania socjoekologiczne / Janusz Surzykiewicz. - Warszawa : Centrum
Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, 2000. ISBN 83-86954-61-2

Wypożyczalnia Sieradz:sygn. 107504; (1 egz.)

3. Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych : poradnik metodyczny dla nauczycieli / wstęp
Aleksander Tynelski. - Warszawa : "RS Druk", 2005.

Czytelnia Sieradz:sygn. 111831-Czyt.; (1 egz.)

4. Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych / Józef Kuźma
i Zofia Szarota. - Kraków : "Text", 1998. (Agresja i przemoc we współczesnym świecie ; t. 1)

ISBN 83-86050-50-0

Wypożyczalnia Wieruszów:sygn. 19732; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Pajęczno:sygn. 18805; (1 egz.)

Wypożyczalnia Sieradz:sygn. 106620; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask:sygn. 26134; (1 egz.)

5. Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze / Bronisław Urban. - Warszawa : PWN, 2012.

(Resocjalizacja) ; ISBN 978-83-01-16918-3

Wypożyczalnia Poddębice:sygn. 34304; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Pajęczno:sygn. 21893; (1 egz.)

Wypożyczalnia Łask:sygn. 31700; 30871; (2 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń:sygn. 35447; (1 egz.)

Wypożyczalnia Zduńska Wola:sygn. 43311; (1 egz.)

6. Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze / Bronisław Urban. - [Wyd. 1, 1 dodr.] - Warszawa : PWN, 2015.

(Resocjalizacja) ; ISBN 978-83-01-16918-3

Wypożyczalnia Wieluń:sygn. 37468; (1 egz.)

Wypożyczalnia Zduńska Wola:sygn. 45371; (1 egz.)

7. Agresja w szkole : przyczyny, profilaktyka, interwencje : materiały szkoleniowe dla nauczycieli / Grażyna
Poraj. - Łódź : Edukator, cop. 2002. ISBN 83-913529-8-6

Wypożyczalnia Zduńska Wola:sygn. 45655; (1 egz.)

8. Agresja w szkole : przyczyny, profilaktyka, interwencje / Grażyna Poraj. - [Wyd. 2]. - Łódź : "Edukator", 2004.

ISBN 83-914763-0-8

Wypożyczalnia Łask:sygn. 29314; 28531; (2 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń:sygn. 32953-32954; (2 egz.)

Wypożyczalnia Sieradz:sygn. 117241; (1 egz.)

9. Agresja w szkole : spojrzenie wieloaspektowe / pod red. Andrzeja Rejznera. - Warszawa : Wydawnictwo WSP
TWP, 2004. ISBN 83-88278-58-4

Wypożyczalnia Wieruszów:sygn. 23340; 21702; (2 egz.)

10. Agresja w szkole / red. nauk. Maria Libiszowska-Żółtkowska, Krystyna Ostrowska. - Wyd. 2. - Warszawa :
Difin, cop. 2019. (Engram) ; ISBN 978-83-8085-909-8

Wypożyczalnia Wieruszów:sygn. 24671; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola:sygn. 46740; (1 egz.)

Wypożyczalnia Sieradz:sygn. 124276; (1 egz.)

11. Agresywność młodzieży : problem indywidualny i społeczny / Jolanta Maria Wolińska. - Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2010. ISBN 978-83-227-3125-3
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 35043; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22613; (1 egz.)
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 37253; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 117646; 117372; (2 egz.)
12. Agresywność młodzieży : problem indywidualny i społeczny / Jolanta Maria Wolińska. - Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2000. ISBN 83-227-1649-4
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 20112; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask: sygn. 27514; (1 egz.)
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 124597; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 38613; (1 egz.)
13. Anty-bullyingowa książka dla dziewczyn : praktyczne sposoby radzenia sobie z dręczeniem rówieśniczym i budowania pewności siebie / Jessica Woody. - Gdańsk ; Warszawa : Dobra Literatura, 2023. ISBN 978-83-67173-57-5
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 24797; (1 egz.)
14. Dobre i złe sekrety / Elżbieta Zubrzycka. – Wyd. 2. - Gdańsk : GWP, [2019].
(Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci) ; ISBN 978-83-64565-28-1
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 24558; (1 egz.)
15. Dręczyciel w klasie / Elżbieta Zubrzycka. - Gdańsk : GWP, 2015.
(Bezpieczne Dziecko) ; (Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci)
ISBN 978-83-60577-92-9
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 23249; (1 egz.)
16. Dręczyciel w klasie / Elżbieta Zubrzycka. – Gdańsk : GWP, 2008.
(Bezpieczne Dziecko) ; (Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci)
ISBN 978-83-60577-27-1
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 32896; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 21082; (1 egz.)
Wypożyczalnia Łask: sygn. 29107; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 34231; (1 egz.)
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 115624; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 41441; (1 egz.)
17. Dzieci i młodzież wobec agresji i przemocy / red. nauk. Anna Brzezińska, Elżbieta Hornowska. - Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2004. ISBN 83-7383-102-9
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 21318; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 39912; (1 egz.)
18. Empatia zmienia nas, szkołę, świat : scenariusze zajęć Porozumienia bez Przemocy dla nauczycieli / Joanna Berendt, Paulina Orbitowska-Fernandez, Magdalena Sendor. - Warszawa : Cojanato?, cop. 2019.
ISBN 978-83-63860-33-2
Wypożyczalnia Łask: sygn. 34455; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 127211; (1 egz.)
19. Gnębiciel ze szkolnego boiska / Kim Zarzour. - Poznań : Rebis, 2006.
(Rodzice, Dzieci) ; ISBN 83-7301-721-6
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 20501; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask: sygn. 28329; (1 egz.)
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 33489; (1 egz.)
20. Grupy rówieśnicze młodzieży / Bronisław Misztal. - Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 9312; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 14727 - 14728; (2 egz.)
21. Jak opanować przemoc w szkole / Mona O'Moore, Stephen James Minton. - Warszawa : Fraszka Edukacyjna, 2008. (Biblioteka Klubu Ergo)
ISBN 978-83-02-10235-6
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22984; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask: sygn. 29505; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 43246; (1 egz.)
22. Jak pomóc zastraszonemu dziecku : poradnik dla rodziców i wychowawców / Sarah. - Kielce : "Jedność", 2006. ISBN 83-7224-809-5
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 33494; (1 egz.)

23. Jak sobie radzić z dręczycielem / Susanna Palomares i Dianne. - Warszawa: Fraszka Edukacyjna, 2007. (Poradnik Nauczyciela, Wychowawcy, Pedagoga) ; ISBN 978-83-88839-53-5
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 122115; (1 egz.)
24. Konflikty w szkole : niezbędnik aktywnego rodzica / Ewa Maksymowska, Monika Werwicka. - Warszawa : Wolters Kluwer Polska, cop. 2009. (ABC A Wolters Kluwer Business) ; (Rodzice, Szkoła, Uczeń) ; ISBN 978-83-7601-892-8
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 123084; (1 egz.)
25. Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą : poradnik do treningu mediacji / Diemut Hauk. - Kielce : "Jedność", 2002. ISBN 83-7224-387-5
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 30317; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 109020; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 39087; (1 egz.)
26. Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą : poradnik do treningu mediacji / Diemut. - [Wyd. 2]. - Kielce : "Jedność", 2003. ISBN 83-7224-387-5
Wypożyczalnia Łask: sygn. 28096; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 110053; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 39439; (1 egz.)
27. Minimediacje z dziećmi : o dzieleniu się, docenianiu, przeproszaniu i świętowaniu : opowieści i ćwiczenia spójne z ideami Porozumienia bez przemocy / Katarzyna Dworaczyk. - Poznań : Klett Polska, cop. 2021. ISBN 978-83-8165-647-4
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 126430; (1 egz.)
28. Minimediacje z dziećmi : o odwadze, smutku, rozczarowaniu i bliskości : opowieści i ćwiczenia dla dzieci i opiekunów inspirowane ideami Porozumienia bez przemocy / Katarzyna Dworaczyk. - Poznań : Klett Polska, cop. 2020. ISBN 978-83-8165-311-4
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 126431; (1 egz.)
29. Młode pokolenie - ofiary czy sprawcy przemocy ? / red. Teresa Sołtysiak, Aleksandra Nowakowska. - Bydgoszcz : Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2010. ISBN 978-83-7096-758-1
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22565; (1 egz.)
30. Młodzież i przemoc : mechanizmy socjologiczno-psychologiczne / Krystyna Kmiecik-Baran. - [Wyd. 2]. - Warszawa : PWN, 2000. ISBN 83-01-12772-4
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 106690; (1 egz.)
31. Młodzież i przemoc : mechanizmy socjologiczno-psychologiczne / Krystyna Kmiecik-Baran. - Warszawa : PWN, 1999. ISBN 83-01-12772-4
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 19983; (1 egz.)
32. Młodzieżowe programy wsparcia rówieśniczego / Zbigniew Bronisław Gaś. - Katowice : ŚLĄSK, 1999. (Biblioteka Pracownika Socjalnego) ; ISBN 83-7164-152-4
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 28249; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 21797; (1 egz.)
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 23873; (1 egz.)
33. Mobbing : fala przemocy w szkole : jak ją powstrzymać? / Dan Olweus. - Warszawa : Jacek Santorski & CO, cop. 1998. ISBN 83-86821-45-0
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 27803 - 27804; (2 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 30994; (1 egz.)
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 102653 - 102654; (2 egz.)
34. Mobbing : fala przemocy w szkole : jak ją powstrzymać? / Dan Olweus. - [Wyd. 2]. - Warszawa : Jacek Santorski & CO, cop. 2007. ISBN 83-86821-45-0
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 34302; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 42267; (1 egz.)
35. Mobbing w szkole : jak zapobiegać przemocy grupowej / Karl E. Dambach. - Wyd. 2 w języku polskim. - Gdańsk : GWP, cop. 2008. (Biblioteka Wychowawcy)
ISBN 978-83-7489-127-1
Wypożyczalnia Łask: sygn. 31707; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 44318; (1 egz.)

36. Na tropie podejrzanych relacji : ponad 70 ćwiczeń, które pomogą dziecku budować zdrowe relacje, reagować na krzywdę, dbać o własne granice i rozwiązywać konflikty. Terapia CBT i TUS. Wiek 9-13 / Artur Gębka. - Sopot : GWP, 2024. (Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci)
ISBN 978-83-67665-22-3
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 38259; (1 egz.)
37. Nie daj się gnębić / Nick Vujicic. - Wrocław : Aetos Media, 2015.
ISBN 978-83-61097-51-8
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 38301; (1 egz.)
38. Nie daj się gnębić! : książka, która dodaje siły / Magdalena Młodnicka. - Kielce: „Jedność”, cop. 2022. (Jedność dla Dzieci) ; (Wielkie Problemy Małych Ludzi)
ISBN 978-83-8144-528-3
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 38420; (1 egz.)
39. Nie wolno mnie gnębić! : pierwsza rozmowa o... przemocy rówieśniczej / Maria Trojanowicz-Kasprzak. - Kielce : Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, 2013. ISBN 978-83-7173-281-2
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 119299; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 45142; (1 egz.)
40. Obniżanie poziomu przemocy i lęku młodzieży gimnazjalnej / Agnieszka Lewicka-Zelent. - Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2012. ISBN 978-83-7784-139-6
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 118896; (1 egz.)
41. Odrzucenie rówieśnicze : profilaktyka i terapia / Maria Deptuła. - Warszawa : PWN, 2013.
ISBN 978-83-01-16952-7
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 34480; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 24043; (1 egz.)
Wypożyczalnia Łask: sygn. 32028; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 37677; (1 egz.)
Czytelnia Sieradz: sygn. 119244-Czyt.; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 43937; (1 egz.)
42. Odrzucenie rówieśnicze w klasie szkolnej / Kinga Musiała. - Kraków : "Impuls", 2011.
ISBN 978-83-7587-432-7
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 117983; (1 egz.)
43. Odwaga cywilna a przemoc w szkole : scenariusze godzin wychowawczych / Karl E. Dambach. - Gdańsk : GWP, 2008. (Biblioteka Wychowawcy) ; ISBN 978-83-7489-024-3
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 33658; (1 egz.) ; Czytelnia Sieradz: sygn. 115732-Czyt.; (1 egz.)
44. Opresja w szkole / Maria Dąbrowska-Bąk, Katarzyna Pawełek. - Warszawa : "Żak" Jacek Śnieciński, cop. 2014. ISBN 978-83-62015-74-0
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 120116; (1 egz.)
45. Pedagog szkolny : homo viator w labiryncie życia szkolnego / Agnieszka Domagała-Kręcioch. – Wyd. 2 uzupełnione. - Kraków : Impuls, 2021. ISBN 978-83-66990-08-1
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 37528; (1 egz.)
46. Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej / pod red. Jana Papieża, Andrzeja Płukiss. - Wyd. 2. - Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 1999. ISBN 83-7174-206-1
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 19867; (1 egz.)
47. Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej / pod red. Jana Papieża, Andrzeja Płukisa. - Toruń : Wydaw. Adam Marszałek, 2000. ISBN 83-7174-471-4
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 28704; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 107003; (1 egz.)
Czytelnia Sieradz: sygn. 109965-Czyt.; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 39579; (1 egz.)

48. Przemoc i agresja w szkole - próby rozwiązania problemu / pod red. Andrzeja Rejznera. - Warszawa : Wydawnictwo WSP TWP, 2008. ISBN 978-83-88278-92-4
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 23341; 22621; (2 egz.)
49. Przemoc i agresja w szkole : od rozpoznania przyczyn do sposobów przeciwdziałania / red. nauk. Paweł Łuczeczko. - Łódź : Wydawnictwo AHE, 2009. ISBN 978-83-7405-467-6
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 36136; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 116130; (1 egz.)
50. Przemoc i prześladowanie w szkole : skuteczne przeciwdziałanie agresji wśród młodzieży / Suzanne Guerin, Ellis Hennessy. - Gdańsk : GWP, 2004. (Problemy w Klasie) ; ISBN 83-89574-09-8
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 35351; 32608; (2 egz.); Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22174;
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 20876; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask: sygn. 28889; 28430; (2 egz.)
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 32831; 33937; (2 egz.) ; Czytelnia Sieradz: sygn. 111173-Czyt.; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 40680; 41154; 40615; (3 egz.)
51. Przemoc - podręcznik przetrwania dla nastolatków : szkoła, internet, rówieśnicy / Aija Mayrock. - Warszawa : Mamania, 2020. ISBN 978-83-66329-88-1
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 48599; (1 egz.)
52. Przemoc rówieśnicza : zapobieganie i interwencje : skuteczne strategie dla szkół / Susan M. Swearer, Dorothy L. Espelage, Scott A. Napolitano. - Warszawa : Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia, cop. 2010. ISBN 978-83-61849-72-8
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 117044; (1 egz.)
53. Przemoc w relacjach międzyludzkich : opinie młodzieży / Wiesława Walc. - Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. ISBN 978-83-7338-172-8
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 113484 - 113485; (2 egz.)
54. Przemoc w szkole : jak ją ograniczyć : poradnik dla rodziców i pedagogów / Ken Rigby. - Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, cop. 2010. (Psychologia) ; ISBN 978-83-233-3039-4
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 117619; (1 egz.)
55. Przemoc w szkole : metody pracy wychowawczej, przeciwdziałanie, skuteczna interwencja / Tomasz Garstka [et al.]. - Warszawa : Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza, 2012. (Zajrzyj i Znajdź)
ISBN 978-83-7696-591-8
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 34113; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 119024; (1 egz.)
56. Przemoc w szkole : program zapobiegania i zwalczania przemocy dla dyrektorów szkół, nauczycieli i rodziców / Mona O'Moore, Stephen James Minton. - Warszawa : Fraszka Edukacyjna, 2016.
ISBN 978-83-63766-84-9
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 123068; (1 egz.)
57. Przemoc w szkole / Magda Karkowska, Wiesława Czarnecka. - [Wyd. 2]. - Kraków : "Impuls", 2000.
ISBN 83-85543-27-9
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 29465; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 106732; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 38457; (1 egz.)
58. Przemoc w szkole / Magda Karkowska, Wiesława Czarnecka. - Kraków : "Impuls", [1994].
ISBN 83-85543-27-9
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 26318; 26053; (2 egz.); Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 19270; (1 egz.)
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 18170; (1 egz.); Wypożyczalnia Łask: sygn. 25426; 24328-24329; (3 egz.)
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 29789; 29083; (2 egz.); Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 95814-95816; (3 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 35860 - 35861; (2 egz.)
59. Przemoc wśród dzieci : uchwycić sedno / Rosemarie Portmann. - Kielce : "Jedność", 2006.
("Jedność" dla Dzieci) ; ISBN 83-7442-250-5
Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 20518; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Łask: sygn. 28987; (1 egz.)

60. Psychologia prześladowań w szkole / Peter K. Smith. - Łódź : Wydawnictwo UŁ, 2023.
(Psychologia Wszystkiego) ; ISBN 978-83-8331-179-1
Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 38014; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 127116; (1 egz.)
61. Rola i zdania psychologa we współczesnej szkole / red. Grażyna Katra, Ewa Sokołowska. - Warszawa :
Wolters Kluwer Polska : "Fraszka Edukacyjna", 2010. ISBN 978-83-264-0097-1
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22600; (1 egz.)
Czytelnia Sieradz: sygn. 116664-Czyt.; (1 egz.) ; Czytelnia Zduńska Wola: sygn. 42401-Czyt.; (1 egz.)
62. Słup soli : jak powstrzymać szkolnych dręczycieli / Elżbieta Zubrzycka. - Gdańsk : GWP, 2005.
(Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci) ; (Bezpieczne Dziecko)
ISBN 83-60083-35-5
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 31993; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 112320-112321; (2 egz.)
63. Słup soli : jak powstrzymać szkolnych dręczycieli / Elżbieta Zubrzycka. - [Wyd. 2]. - Gdańsk : GWP, 2016.
(Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci) ; (Bezpieczne Dziecko)
ISBN 978-83-60577-16-5
Wypożyczalnia Łask: sygn. 32347; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 122360 - 122361; (2 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 45304; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 36906; (1 egz.)
64. Słup soli : jak powstrzymać szkolnych dręczycieli / Elżbieta Zubrzycka. - Wyd. 2, dodruk. - Gdańsk : GWP,
2023. (Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne dla Dzieci) ; (Bezpieczne Dziecko)
ISBN 978-83-67665-07-0
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 24857; (1 egz.)
65. Socjologiczne i psychopedagogiczne aspekty przemocy / pod red. Joanny Wawrzyniak ; [aut. Jan
Maciejewski et al.]. - Łódź : Wydawnictwo WSHE, 2007. ISBN 978-83-7405-254-2
Wypożyczalnia Łask: sygn. 30299; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 116614; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 42279; (1 egz.)
66. Socjoterapia wobec agresji rówieśniczej w polskiej szkole : perspektywa praktyków / Maciej Wilk. - Gliwice :
Sensus, cop. 2025. ISBN 978-83-289-2028-6
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 127718; (1 egz.)
67. Systemowe rozwiązywanie problemu przemocy i agresji w szkole : praca zbiorowa / pod red. Andrzeja
Rejznera. - Warszawa : Wydawnictwo WSP TWP: Wydawnictwo Comandor, 2011. ISBN 978-83-61121-39-8
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 22895; (1 egz.)
68. Sytuacje konfliktu w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym : jak sobie radzą z nimi dzieci
i młodzież? / red. Danuta Borecka-Biernat. - Warszawa : "Difin", cop. 2010. (Engram)
ISBN 978-83-7641-277-1
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 23289; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 34686; (1 egz.)
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 116978; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 43006; (1 egz.)
69. Szkoła bez agresji : od mediacyjnego kształcenia do bezkonfliktowego wychowania / Beata Prościak. -
Warszawa : "Difin", cop. 2013. (Engram) ; ISBN 978-83-7641-830-8
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 23290; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Wieluń: sygn. 35490; (1 egz.)
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 119548; (1 egz.)
70. Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia / red. nauk. Agnieszka Domagała-Krecioch,
Bożena Majerek. - Kraków : "Impuls", 2014. ISBN 978-83-7850-524-2
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 119794; (1 egz.)
71. Wychowanie bez przemocy : zabawy i działania służące rozwiązywaniu konfliktów / Lea Regine Koll. - Kielce
: "Jedność", 2006. ISBN 83-7442-172-X
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 21700; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Pajęczno: sygn. 20512; (1 egz.)

72. Wychowanie bez przemocy : zabawy i działania służące rozwiązywaniu konfliktów / Lea Regine Koll. - Kielce : "Jedność", cop. 2009. ISBN 83-7442-172-X ; ISBN 978-83-7660-082-6
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 33739; (1 egz.) ; Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 42185; (1 egz.)

73. Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych / Bronisław Urban. - Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, cop. 2005. ISBN 83-233-2013-6
Wypożyczalnia Wieruszów: sygn. 21725; (1 egz.) ; Czytelnia Sieradz: sygn. 112693-Czyt.; (1 egz.)
Wypożyczalnia Zduńska Wola: sygn. 40760; (1 egz.)

74. Zapobieganie agresji w szkole : profilaktyka pozytywna w ujęciu edukacyjnej analizy transakcyjnej / Dorota Pankowska. - Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2024.
ISBN 978-83-227-9859-1
Wypożyczalnia Sieradz: sygn. 127671; (1 egz.)

75. Zastraszanie i przemoc szkolna : profilaktyka : podręcznik dla nauczyciela / red. nauk. Monika I. Dąbkowska, Mirosław R. Dąbkowski. - Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2010. ISBN 978-83-231-2582-2
Wypożyczalnia Poddębice: sygn. 34133; (1 egz.)
